

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У СУЧАСНОМУ НАУКОВО- ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Філіпенко А.С.,

д.е.н., професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Існують різні підходи і твердження щодо зародження крос-дисциплінарних (міждисциплінарних^{1*}) досліджень. У гуманітарній сфері (мова, література, право, історія, філософія, археологія, релігія, етика, теорія мистецтва та ін.) міждисциплінарні дослідження, на думку М. Маккеона, були започатковані в епоху просвітництва ХУІІІ ст. енциклопедистами. Р. Фродеман називає період між 1870 та 1910 рр., під час якого виникло 20-25 нових дисциплін, між якими відбувалася міждисциплінарна взаємодія. Окремі автори ідентифікують цей період як другу глобальну наукову революцію. Одним із прикладів міждисциплінарності в галузі соціальних наук були спроби створення у 30-і роки ХХ ст. в Чиказькому університеті об'єднаної філософії природничих і соціальних наук.

Внаслідок чого на першій фазі «встановлення мостів» виникли так звані гібридні дисципліни, зокрема, соціальна психологія та політична соціологія. При цьому традиційні категорії та академічні структури залишилися недоторканими. Друга інтеграційна фаза в соціальних науках розпочалася після ІІ світової війни і стосувалася створення поведінкових наук.

Передумови розвитку міждисциплінарності в науці та освіті:

¹ *Міждисциплінарність* вживається в широкому та вузькому значеннях; у широкому значенні - включає в себе мультидисциплінарність та трансдисциплінарність; у вузькому – власне міждисциплінарність.

- іманентна складність (комплексність) природи і суспільства;
- потреба у дослідженні проблем і питань, які неможливо здійснити в рамках окремих дисциплін;
- необхідність вирішення соціальних проблем національного і глобального характеру;
- суперечливий розвиток нових технологій (цифрових).

Наголошуючи на необхідності міждисциплінарної кооперації, відомий американський соціолог І. Валлерстайн писав:

«треба зробити організаційні та бюрократичні кордони рухливішими і всебічно стимулювати інтелектуальну співпрацю. Для кожного з нас і для усіх разом стати відкритішими - це не одна з можливих альтернатив, а єдино допустима стратегія інтелектуального виживання»²

У міждисциплінарних дослідженнях розрізняють також інструментальну та критичну методологію. Інструментальна методологія спрямована на вирішення завдань конкретної дисципліни чи низки споріднених дисциплін. У 80-і роки ХХ ст. такими були комп'ютеризація, біотехнологія і біомедицина, високі технології тощо.

Критична міждисциплінарність зосереджена на домінантних структурах знань і освіти з метою їхньої трансформації. Нова (критична) міждисциплінарність у галузі гуманітарних і культурних студій оперує такими фразами, як «пост», «не», «анти», «де-дисциплінарність». На факультетах гуманітарних і соціальних наук США на міждисциплінарній хвилі здійснюється деконструкція дисциплінарного знання та його кордонів, запроваджується нова епістемологія.

У системі трансдисциплінарності виділяють чотори головні тренди.

1. Перший базується на сучасній версії епістемологічних пошуків системної інтеграції знання, коріння якої сягає Давньої Греції, середньовічного християнства, принципів універсальної причинності

² Валлерстайн І. Кінець знаомого мира. Социология XXI века. Пер. с англ. – Москва, 2003. - с.225.

епохи Просвітництва, гегелівської філософії, уніфікованої фізичної теорії тощо (5-та глобальна наукова революція).

2. Другий тренд відштовхується від постмодерністського розуміння змісту синтезу (синергетика, загальна теорія систем, стохастика, хаосологія, деконструкція, постструктуралізм тощо).

3. Третя тенденція випливає з критичного напрямку міждисциплінарних досліджень, розглядаючи трансдисциплінарність не тільки як перехід до нової якості, а й подолання чинних дисциплінарних кордонів (трансгресія).

4. Четвертий тренд спричинений концепцією постнормальної науки та «Другим методом» отримання знань», що ґрунтується на принципах логіки, кібернетики, загальної теорії систем, структуралізму, організаційної теорії.

Другому методу отримання знань притаманні комплексність, нелінійність, гетерогенність тощо.

Такі знання передбачають публічні дискусії за участю стейкхолдерів (agora of public debate) з метою отримання «надійних наукових знань», «соціально здорових знань».

Міждисциплінарність в гуманітарних науках ХХІ ст. демонструє такі тенденції:

- критичне відношення до дисциплін як окремих сфер;
- стирання кордонів між гуманітарними та соціальними науками, формування «неясного жанру», «подорожуючих концепцій»;
- перехід від одиницності, неподільності знання і культури до узагальнюючих, об'єднувачих стратегій в рамках різних контекстів;
- розвиток трансдисциплінарності та підприємництва в гуманітарній сфері, де гуманітарій працює в реальному часі з партнерами поза межами академічної установи.

У гуманітарних науках виділяють також проблемно орієнтовані методи освіти та досліджень, до яких відносяться і міжнародні відносини, дипломатія, зовнішня політика.

Навчальні плани, як правило, в таких закладах, у тому числі в ІМВ, мають міждисциплінарний характер. Однією з головних форм наукових досліджень в інституціях міжнародного профілю називають “think tanks”.

У методологічному плані усі три головні підходи крос-дисциплінарності пояснюються (об’єднуються) під спільним знаменником основних принципів філософії науки:

- основою міждисциплінарної взаємодії є наукова картина світу, яка формує цілісний образ Всесвіту та взаємодію його неорганічної, органічної та соціальної складових;

- зазначене дозволяє встановити схожість предметних сфер різних наук та обґрунтувати трансляцію знань із однієї науки в іншу, здійснити обмін парадигмальними установками;

- міждисциплінарний обмін, інтеграція сприяють отриманню нових фундаментальних результатів, які включаються в загальнонаукову картину світу;

- використовуючи логіку, пояснення та підтвердження філософія науки формулює універсальні загальні принципи щодо всіх наукових сфер.

Література.

The Oxford handbook of interdisciplinarity. Second edition/ Editor-in-chief R. Frodeman, Associate editors J.T. Klein and R.C.S. Pacheco. – Oxford University Press, 2017.